

II.

АСЕ ЛЕЖИ РАДОС
 А□ ХЕРАКОБИ
 ЊЪ Ѡ□Д ЛЕГОХЪ
 НА С□ѠН ПА
 ЄМЕ ПОН
 Ѡ□о МН НАУНН(Н)
 (С)ПАМЕ
 МА(Н)КА
 λ λ
 Γ Δ

Ase leži Rados-
 av Herakobi-
 ć ovd legoh
 na svoi pl-
 eme toi.
 ovo mi načini
 Stane
 maika

} 1331

Ploča duga 1.83, šir. 0.90, deb. 0.40 m. Naokolo je obrubljena. Izpod nadpisa je štit, a za štitom sablja. U rieči Хераковиѡъ slovo je κ ovoga oblika ς (ς je kao starinsko grčko *kopa*, a odgovara latinskomu q, te se u grčkomu upotrebljuje samo kao broj 90), a u НАУННН osobito je η. Spomenik je na Boljunima na *Neveš-bunaru* (v. dopis na str. 87, g. 1884). Vid Vuletić-Vukasović.

Sveti Petar od Klobuka.

Hram i samostan sv. Petra od Klobuka, Klobučca, Bojišća oli Podmorja, kako se jednoč sva kašteljanska ravnica nazivala, spada svakako medju najznamenitije sve naše domovine sredoviečnih vremena. Ležao je izpod Biača kod mora: »na onomu mjestu gdje se još i sada izmedju razvalina mu opaža zasadjem u zemlju jedan komad golemoga bieloga mramornoga stupa, kraj koga pruženo je jedno krilo visokoga zida, od koga se ono mjesto — Zidurina — zove.« (Lucio. Memor. 20).

Trogirsko občinsko vieće dne 19 travnja g. 1419 odredi: *che il castello di s. Pietro di Primorje fosse buttato a terra* (Ibid. 418). I zbilja: *la chiesa di s. Pietro fu insieme con la torre distrutta nel 1420* (Ibid. 497). Iz ovoga upoznajemo, da je zgradja bivšega ovoga samostana naličila kakvoj tvrdjavi.

Nego »potonjih vremena, obnovljena je crkva ova kod morske obale; i jest ona ista što ju u naše doba gledamo uzveličanu blizu Kaštel-Čipika-Novoga, od koje se istoimenom i sva obala nazivala« (Ibidem). Na uspomenu ove veličanstvene opatije i njezinoga glasovitoga hrama, rodoljubni Kašteljani: »sagradiše kod sv. Petra od

Klobuka istoimenu župsku crkvu, koja je u istiuu izmedju najljepših i najbogatijih u svoj Dalmaciji« (Katalinić. Vol. III, 38), pa ju još i sada običaju zvati: »glava svih crkav«.

U preostalih spomenicima nije nam navedeno kada, niti po komu je ova opatija podignuta, koja nam se osobito dvanaestoga i trinaestoga vieka iztaknjiva i često spominje. Zato početak joj možemo samo nagadjanjem iskati, da tim do istine, oli barem do vjerojatnosti dopremo.

Mogući hrvatski vladar Trpimir još g. 852 izdade na Biaču listinu, kojom svemu narodu radostnu viest priobćiva, da je: *commune consilium meis cum omnibus suppanis construxi monasterium, ibique catervas fratrum adhibui*, koji no će danju i noćju slavopjevanja i bogoslužja obavljati. Zato obdari samostan, i *eiusdem monasterii ecclesiae* potrebita posudja nabavi (Documen. 3).

Ovo bi nam najp. vi hram i samostan pokršćenih Hrvata bio, i u koji Trpimir, po svoj prilici iz poznatoga talijanskoga Monte Casina *catervas fratrum* prevede. Ovdolen se kroz kratko vrieme po svoj Dalmaciji razrojiše i veliki ugled stekoše, stekavši i svoga zastupnika na vladarevu dvoru: *Zitalio superposito monasteriis*, koji se g. 892 na Mutimirovoj listini podpisiva (Docum. 16). Oko samoga Solina do malo spominje se pet šest opatija: s. Mojsije, s. Stjepana, s. Marije, s. Petra Gumajnskoga, s. Maksima. Iz ovoga zapoznajemo veliku znamenitost najprvoga samostana novopokršćenih Hrvata.

Nameće nam se sada samo pitanje: Gdje je ovi glasoviti hram i samostan Trpimir podignuo? Njegova nam listina o tomu ništa negovori. Neki tvrde da: *Vetus aedificium adhuc extat quamvis vetustate semirutum, inter Clissam et Salonam . . . quod Tirpimirus monachis Benedectinis extruxit ac donavit* (Farlat. III, 50), te s toga što je blizu solinskih ruševina *de Salona* se nazivao. I zbilja negdje ovdje spominje se u Krešimirovoj listini od g. 1069 *locum molendini . . . vicinum ecclesiae sancti Petri in territorio Salone* (Docum. 79). Ne kaže se, da bi uz ovu crkvu obstojao i kakav samostan, niti već prije ni poslje ova se crkva spominje. A da bude uz istu još i kakva opatija obstojala, mučno bi kod nje Krešimir splitskoj opatiji s. Stjepana mlienice darovao. Iz ovoga mogli bismo suditi, da spomenute razv. line ne mogu biti opatije Trpimirove.

Osim svojih nabožnih čuvstva, morao je Trpimir starati se i za prosvietne potreboće svoje priestolnice. Da su najprvi hrvatski vladari na Biaču stolovali, to nam sviedoče Trpimirove i Mutimi-

rove listine, odkolen su svečano izdavane. Kada su tu stolovali, onda je naravno da: *Biacium illis temporibus civitas erat primaria Chrobatiae, ubi scilicet Duces et Magistratus primarii conventus habere, de rebus publicis consulere, leges et decreta condere solebant* (Farlat. III, 55).

Po svakomu razlogu daklen i Trpimirov hram i samostan morao je negdje blizu prijestolnice sagradjen biti. A to podpunim uvjerenjem scienimo, da je glasoviti »sveti Petar od Klobuka«. Ovomu se drugčiji postanak uzalud traži. Ne poznaje mu se postanak niti utemeljitelj, a on nam, osobito dvanaestoga i trinaestoga vieka, mnogo se iztaknjiva i spominje. Tko drugi do Trpimira bio bi ga tako ugledna podigao, da mu je i zgradja kakvoj tvrdjavi naličila? Naš narod i sada zove »gradinom« porušenu kakvu tvrdjavu.

Navodeći Porfirogenit gradove novopokršćene Hrvatske, deveti mu je »Claboca« (Docum. 400). Farlat traži grad ovi, prije negdje u Lici, pak onda na riei Uni, gdje je »Klapac« (I, 153). Tako Šafarik scieni, da Porfirogenitova »Claboca« odgovara »Klambeti« ili »Lamati«, koji gradovi označeni su na Peutingerskoj tabli u livanjskoj županiji kod Glamoča (Slov. alter. II, 297); na što naš Rački primetjiva: *quod vix verisimile videtur* (Docum. 414).

Splitski nadbiskupi najprije su Hrvate p. krstili: *Biacii, in urbe principe totius Chrobatiae* (Farlat. III, 51), gdje su njihovi vladari stanovali. Kašnje rek bi, da su manje na Biaču stolovali. S toga za vrieme Porfirogenitovo više se možda iztaknjivao pod Biačem »s. Petar od Klobuka« sa veličanstvenom zgradjom i sa drugimi, što ih je valjda naokolo bivalo, nego isti vladarovi dvori, zato zove »Klaboku« pokršćenim hrvatskim gradom, koji je zbilja sličan gradu bio.

U svoj »Parathalassiji« ne spominje nam Porfirogenit kakva županjskoga grada. Mislim da mu je to »Klaboka«, koju ćeš zaman drugamo tražiti, ako ju ne budeš iskati pod Biačem, na »Klobuku«, gdje su se veličanstvene zgrade podizale.

Hram i samostan s. Petra od Klobuka bio je onde, gdje se je prije prastari rimski »Sicum« sterao. U njemu je, kao što je poznato, car Klaudio svojim veteranom veličanstvene zgradje podigao. Ove, po svoj prilici, nisu sasvim porušene ostale, kao što nije ni Dioklecianova palača na protivnoj strani Solina, kada su Obri došli. Novo nadošli Hrvati upotrebili su zgradje »Sikuma« za svoje stanove, *Abares ex illis locis expulerunt, et in ipsorum terra, quam etiam*

hodie tenent, sedes collocarunt. A onda je predvodio Hrvate Porgov otac (Docum. 272).

Otac Porgov: *Clucas erat fortasse maximus natu, qui summum Chroboticae gentis principatum tenebat. Huius autem filium fuisse Porgam verisimile est, cui pater . . . imperium reliquit* (Farlat. III, 38). Proterav Klukas Obre, priredio je u »Sikumu« svoje dvore. Ovi su se po narodnomu običaju morali zvati »Klukovi dvori«. Kašnje, a osobito za vrieme franačke navale, morali su se hrvatski vladari postarati za čvršće dvore. Ove su podigli na Biaču. Opustošene »Klukove dvore«, po običaju sredoviečnih vremena, nabožni Trpimir priredio ih za hram i samostan. Od toga bi moglo biti, da »Klukovi dvori« nisu drugo već »s. Petar od Klobuka«, koga Porfirogenit nazivlje utvrđenim gradom »Klaboka«.

Drugom ću pak zgodom nastojati da dokažem, kako Porfirogenitone rieči: *unde etiam in hodiernum usque diem palatia ac hippodromus Diocletiani imperatoris supersunt in regione Chrobatorum, in urbe Salona* (Docum. 272), ne mogu se nikako na Dioklecijana niti na Solin odnositi, već na *regione Chrobatorum*, gdje su osobito oko Biača na »Klobuku« stanovali. Ne kaže se nigdje da bi Dioklecijan u Solinu podigao bio kakve veličanstvene zgrade, a da i bude, u porušenom Solinu, za vrieme Porfirogenitovo, po sviedočanstvu Tome arkiadiakona: *incendium consumpserat omnia . . . solum theatri aedificium . . . adhuc integrum remanebat* (Ibid. 280). Po tomu: *palatia ac hippodromus* obstojala su *in regione Chrobatorum*, koja je car Klaudio oko »Sikuma« podigao, kamo su se za vrieme Klukasovo Hrvati nastanili, i još za vrieme Porfirogenitovo Klaudiove palače obstojale.

Tko mu je svetcu Trpimirov hram i samostan posvećen bio? Ni ovo ne kaže nam dotična listina. Još za prvoga svoga pokršćenja, Hrvati su u najtješnje odnošaje sa rimskom stolicom stupili i š njom pismene ugovore sklapali, *chirographis propriis datis sancto Petro iuraverunt* (Docum. 292). Za vrieme Trpimirovo ovi su još bolje pritvrđeni, na što se kašnje papa Ivan VIII pozivlje, pišući g. 879 Sedeslavu: *pro amore sanctorum apostolorum Petri et Pauli protectorum vestrorum* (Ibid. 7). Zatim Branimiru i svemu narodu hrvatskom kaže: *dilectionem, quam circa sanctum Petrum et circa nos habetis* (Ibid. 9). Ako uz to pomislimo na osobito prijateljstvo i duhovno rodstvo Trpimirovo sa splitskim nadbiskupom Petrom, koji je sa svih uzroka nastojati morao, da Hrvate i vladara im što čvršće sa rimskom stolicom spoji, onda ćemo bez sumlje zaključiti, da: *tem-*

plum et monasterium a Tirpimiro constructum Divi Petri apostolorum principis titulo ac patrocinio consecravit (Farlat. III, 50).

Iz svega ovoga možemo sa vjerojatnostju uztvrditi: »hram i samostan s. Petra od Klobuka bio je oni isti, što ga je Trpimir sa dogovorom svih državnih velmoža podigao, a Porfirogenit, Klabokom, gradom pokršćenih Hrvata nazvao«.

Najprije nam u dvojbenoj Zvonimirovoj listini od god. 1078 spominje se: *ecclesia sancti Petri de Clobuco* (Docum. 114). Zatim g. 1151 kralj Gejza II u povlasticah Trogiranom podjeljenih govori: »Potvrđujem za vazda sva posjedovanja izmedju planina i mora od samostana s. Petra do izvan vrata Smokvice, što ih je Zvonimir vašim predjam pokonio« (Lucio. Memor. 20).

Splitski nadbiskup Petar VII, držeći crkovni sabor g. 1185, bi u istom dosudjeno: *ut archiepiscopus spatatensis habeat sanctum Petrum de Clobuco* (Farlat. III, 214). Opat Petar s. Petra od Klobuka g. 1189: *habito consilio omnium fundatorum eius monasterii, tam Sclavorum, quam Latinorum, omnes terras quas monasterium . . . possidet . . . scripto redigimus* (Cod. Diplom. II, 150). Ovdje ne razumi *fundatorum* sagraditelje, već koji su kakve zadužbine samostanu utemeljili.

Kada je g. 1251 Bela IV u Dalmaciju prispjeo, onda: *fecit sibi parari hospitium apud ecclesiam s. Petri, quae est inter Salonam et Tragurium, ibique resedit non paucis diebus cum magno diversarum gentium comitatu* (Thom. archid. c. 50). Sto bi moglo biti, da mu je konakovalište pripravljeno bilo i u istoj opatiji kod s. Petra. »Ovo je ona često spominjana crkva s. Petra od Klobuka, gdje kralj stanujući, podieli tri povlastice: Bribiranom, Šibenčanom i Trogiranom« (Lucio. 72). Opatija već je bila opustošila za vrijeme tatarske navale g. 1242, ili groznih i žestokih bojeva što su zatim izmedju Splitskana i Trogirana nadošli i oko s. Petra najviše vodjeni. Ovo sudimo iz toga, što isti Bela stanujući ovdje: *si pigliò la chiesa di s. Pietro di Clobucac con tutte le terre a quella spettanti* (Ibidem).

Nakon odlazka Belina, opet se uzviltjali strastveni ratovi izmedju Splitskana i Trogirana, u kojih sve oko s. Petra ostade opustošeno. Za vrijeme ovih bojeva, što je god zgradja u biačkom polju obstojalo, takodjer je porušeno do samoga s. Petra od Klobuka. Zapoviedi g. 1272 Ladislav kralj hrvatskomu banu Nikoli Šubiću, da izmiri ratujuće Trogirane sa Splitskani. Ovom prigodom opet s. Petar sa svimi posjedovanji dojde u vlasništvo Trogirana.

Obćinsko trogirsko vieće odredi dne 25 studenoga 1373, da se popravi kod s. Petra obćinska kuća i postavi jedan čuvaoc. God. 1388 isto vieće odredi: *ut fiat molus ad s. Petrum de Podemorie* (Ibid. 335). Čudnovato! Crkva i samostan s. Petra od Klobučca porušen je g. 1420, po svoj prilici za to: *perchè si dubitasse che fosse occupato da Veneziani* (Lucio Mem. 418). Ovako ostade za vazda porušena, po momu mnienju, najprva hrvatska opatija.

O. Š. Milinović.

D o p i s i.

1. U Rimu na 19 maja 1885. — Veleučeni gospodine! Čitajuć u Viestniku od 1883 i od 1884 god. ono, što je moj vriedni domorodac prof. Milčetić priobćio iz Beloga, sela sada, a nekada grada na Creskom otoku, spametih se, da imam izprava iz arkiva Osorskih biskupa. Taj arkiv su prenesli u Krčku biskupiju pokle su 1828 g. Osorsku zatrli. Pak sam ga ja u Krčkoj biskupiji, kada tu bijah, a to od 1861 do 1863, tajnikom, donekle razvidio, a i prepisao iz njega nekoliko znamenitih izprava, ter medju timi su tri Belske, pisane 1454, 1563 i 1619 godine, ter prva po latinsku, a druge dvie po našu i našimi slovi. Prvom Osorski biskup po imenu Anton spoznaje Pribi Cerlotici¹ iz Beloga, da su njezini stariji, navlastito otac Blaž „Cerlotich“, uzidali na svojem i ob svojem crkvu sv. Marije pod Hrustami na Belskom, i još da su oni tu crkvu nastojali i načinjali, i da su joj zapisali svoga po zakonu toga otoka; pak on njoj i njezinoj unuci ili bratični ili sestrični („neptis“) Mateji, i još njihovu porodu daje *patronstro* nad tom crkvom. I ta izprava nije istica, nego prepisana u nekakovoj pravdi, koja je 1541 godine bila medju popom Andrijom Bukinom („de Buchina“) cresaninom i popom Ivanom Kokorićem,² belskim župnikom („plebanus Capixuli“), a pred osorskoga biskupa namjestnikom, ter creskim župnikom Stjepanom Patricijem;³ a istica bijaše pisana na koži pak tu je Kokorićev odvjetnik Gašpar „Causino“ tomu namjestniku sudcu pokazao, po riečih: „*produxit et exhibuit quasdam literas patentes in carta membrana*“.

Sada čujmo samoga biskupa: „*Antonius Dei et Apostolicae sedis gratia Episcopus Ausserensis. Dilectis Nobis in xpo D Pribe,⁴ filiae q. Blasij Cerlotich, et matheae nepti suac, habitatricibus Castri Capixuli,⁵ laicis Aus-*

¹ No „Cerlotich“, kako je totu zapisano može biti i *Čerlotić, Crlotic* i *Črlotić*, pak ne znam, kako je pravo.

² Ili *Kohorićem?* ili *Hohorićem?* jer tu je *Chochorich*.

³ No je „*Petritius*“ = *Petriš* u nekakovih izpravah od 1514, 1523 i od 1535 god. a u Farlatovoj V. knj., ter to može biti isti.

⁴ Ovdje je trikrat *Priba*; a to držim da je slovjenska rieč, sudeć po ovih *Pribić, Pribislavić, Pribošić, Pribšić*, u Kukuljevićevih pov. spom.

⁵ Dvokrat *Capixulum*, a to nam *Capisulum*, kako i jest, ter isto dvokrat, u nagodi medju *Beljani, Cresani, Lubeničani* i *Osorani* za otok Lošinj, sklopljenoj u Cresu na zadnji septembra 1385 g. A „*Capisulum*“ je shaba od *Capinsulum*,